

O tym, że lepiej nie szwejkować, zwłaszcza po śmierci

[Jaroslav Hašek, „Przygody dobrego wojaka Szwejka”, t. III i IV, tłum. Paweł Hulka-Laskowski]

Spotkał mnie Petr, mój kolega Czech mieszkający w Warszawie, i od razu na mnie nakrzyczał, że napisałem ostatni felieton, jakby Szwejk był dla jego narodu nieskończenie ważny.

– Ja go nie znoszę – wyjaśnił – i właśnie dlatego go nie czytałem.

Jak widać, postać literacką można ukarać, nie czytając jej. I takich jak Petr jest wielu. Opozycja antyszwejkowa w czeskim społeczeństwie jest stokroć liczniejsza niż kiedyś opozycja antykomunistyczna. Nie dają się przekonać, że Szwejk to naturalna reakcja słabych na silniejszych. Że Szwejk to zwycięstwo nad machiną wojenną poprzez obalenie jej powagi za pomocą śmiechu. Żadna próba uszlachcenia Szwejka nie ma dla takiego opozycjonisty sensu. Nie cierpi on bowiem „tego półgłówka” za to, że przyprawił wszystkim Czechom gębę. Tylko że nawet jeśli Czech przygód Szwejka nie czytał, musi zderzyć się ze *švejkárną*, *švejkovaniem* i *švejkovinami*. To różne czeskie nazwy na groteskowe sytuacje „jak ze Szwejka” i zachowania podobne do jego zachowań. Józef Szwejk wyprowadził się już ze swojej książki na dobre. Píše o tym czeska antropolog Hana Červinková („Widmo Szwejka i profesjonalizm czeskiej armii”). Przytacza przykłady tego, jak prasa i władza, zaniepokojone złą reputacją czeskiego wojska, przyzywają imię dobrego wojaka. „Szwejkowanie przeszkadza wejść do NATO!”; „Albo będziemy odbierani jako rozjemcy, jak nasi żołnierze SFOR w Bośni, albo możemy być uznani za Szwejków!”; „Musimy pokazać światu, że już nie jesteśmy Szwejkami!” (to ostatnie zdanie wypowiedział nawet sam prezydent Havel w drugą rocznicę wstąpienia Czech do NATO). „W tym kształcie Szwejk jest laleczką wudu” – zauważa Hana Červinková. Na początku września 2011 r. w katastrofie lotniczej w Rosji zginęło trzech wybitnych czeskich hokeistów. Grali w rosyjskiej drużynie Lokomotiw Jarosław. Śmierć wywołała ogromne emocje. Pojawił się zaraz pomysł, żeby wystawić ich w trumnach na rynku staromiejskim w Pradze. Nie zgodziły się rodziny, więc ustawiono tam setki zniczy, zdjęć i hokejowych symboli. Tłumy adorowały to miejsce w dzień i w nocy, skandując nazwiska zmarłych. Hokej to czeska religia. Gdy Czesi zostali hokejowym mistrzem świata, od skoków z radości na stadionie zrodziło się hasło „Kto nie skacze, nie jest Czechem!”. We wrześniu, po śmierci trzech za wodników, zostało przez tłum na praskim rynku zamienione na „Kto nie płacze, nie jest Czechem”. Ivan Hamšík, redaktor naczelny tygodnika „Reflex”, tak się tym zdenerwował, że w swoim piśmie rzucił na pierwszej stronie: „Idźcie już w cholerę z tym Szwejkem”. „Nie jest winą hokeja, że wzruszamy się tylko przy sporcie. Jest to problem nas, Czechów, że nic innego u nas nie wywołuje emocji” – napisał. I dał przykłady – zabity czeski żołnierz w Afganistanie doczeka się klasycznej reakcji: „Mógł tam nie jechać”; gdy tragicznie zginie polski prezydent i cały kraj go żegna, Czesi natychmiast powtarzają: „Szkoda, że nie leciał z nim Klaus”. Redaktor uważa zbiorowe uniesienie po śmierci hokeistów za kolejny odcinek nie kończącego się serialu „Jak nie umiemy nic normalnie przeżyć”. Znowu sobie zaszwejkowaliśmy – stwierdza rozgoryczony. Marzy, by ten serial miał wreszcie ostatni odcinek: „Szwejk – symbol naszego narodowego charakteru – umiera, a je go szczątki zostają spalone. My wreszcie mówimy sobie, że był to obrzydliwy typ z czerwonym nosem, i czcimy go wielką narodową stypą. Będzie to nasz ostatni kicz”. Napisałem do redaktora, że nie bardzo rozumiem, jak wspólne przeżywanie śmierci można

nazwać szwejkowaniem. Przecież my w Polsce tak że bardzo spektakularnie przeżywaliśmy tragedię lotniczą na placach i ulicach Warszawy. Co to ma wspólne go ze Szwejkiem? Odpisał, że słowa „szwejkować” używa się także w przypadku, gdy człowiek po prostu zachowuje się idiotycznie. Bo jak inaczej, proszę pana, nazwać ten przesadzony pośmiertny patos?

Tekst pochodzi z książki Mariusza Szczygła „Láska nebeská” wydanej 2012 r. przez Wydawnictwo AGORA.